

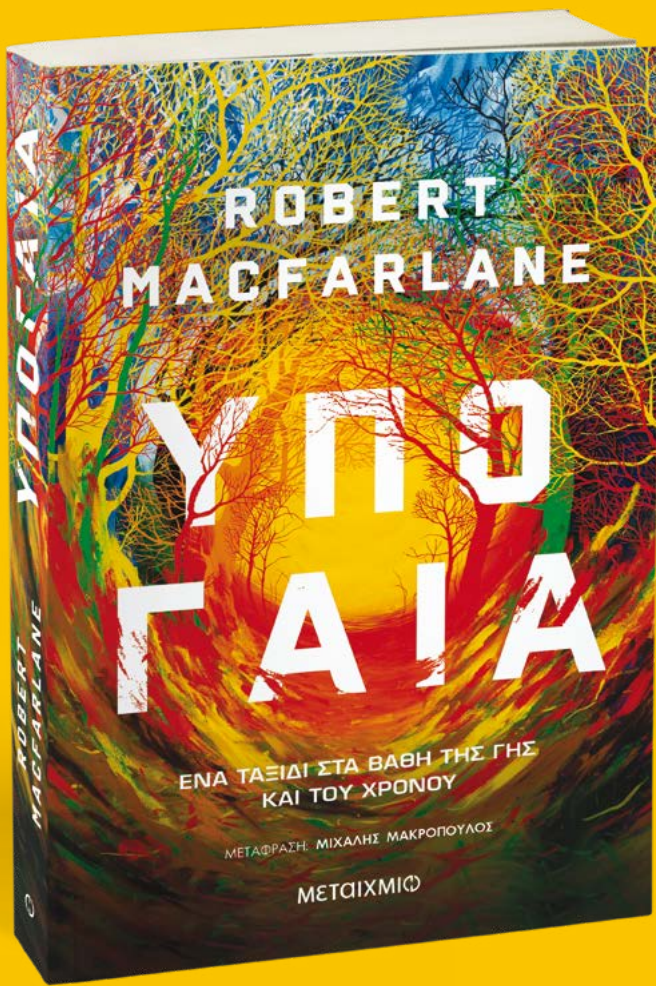
ΥΠΟΓΑΙΑ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ-ΣΤΑΘΜΟΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΚΗ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΩΝ ΤΗΣ ΓΗΣ
ΠΟΥ ΘΑ ΑΛΛΑΞΕΙ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ
ΠΟΥ ΒΛΕΠΕΤΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΦΥΣΙΟΔΙΦΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
ROBERT MACFARLANE

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ
ΣΤΗ Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ

ΣΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ NON
FICTION ΤΟΥ 2019

PUBLISHERS WEEKLY, TIMES,
NEW YORK TIMES, SLATE, GO,
BOOKRIOT.

ΒΡΑΒΕΙΟ
WAINWRIGHT 2019

NDR SACHBUCHPREIS
2019

«Στην υπογαία βάζουμε
από πολύ παλιά ό,τι
φοβόμαστε και θέλουμε
να το χάσουμε, κι ό,τι
αγαπούμε και θέλουμε
να το φυλάξουμε...»

Η Υπογαία είναι μια επική εξερεύνηση των κάτω κόσμων της Γης όπως απαντούν στον μύθο, τη λογοτεχνία, τη μνήμη και τη γη την ίδια. Ο Robert Macfarlane μάς παίρνει μαζί του σ' ένα εντυπωσιακό ταξίδι στη σχέση μας με το σκοτάδι, την ταφή και το παρελθόν, καθώς και το μέλλον του πλανήτη μας.

Παγκόσμια στη γεωγραφία της και γραμμένη με λυρισμό και δύναμη, η Υπογαία μιλά με ρωμαλέο λόγο για την τωρινή μας στιγμή. Από τις εξαιρετες πρώτες της σελίδες ως το βαθιά συγκινητικό της τέλος, είναι ένα ταξίδι στο θαύμα, την απώλεια, τον φόβο, την ελπίδα.

Η Υπογαία σηματοδοτεί μια νέα καμπή στη μακροχρόνια χαρτογράφηση των σχέσεων ανάμεσα στο τοπίο και στην ανθρώπινη καρδιά που επιχειρεί ο Macfarlane.

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Τα βιβλία των ιδεών

Ο ROBERT MACFARLANE

ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ

ΣΤΗΝ «ΥΠΟΓΑΙΑ»

ΤΙ ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΠΟΚΑΤΟ

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ
ΤΟΥ 2010 ΕΓΡΑΨΑ
ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ
ΒΙΒΛΙΟ ΜΕ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟ
ΥΠΟΓΑΙΑ, ΓΙΑ ΤΗΝ
ΤΑΦΗ, ΤΗΝ ΕΚΤΑΦΗ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΒΑΘΥ ΧΡΟΝΟ,
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΑΞΙΔΙΑ
ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ —
ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ
Η ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΜΕΛΛΕ
ΝΑ ΜΟΥ ΠΑΡΕΙ
ΣΧΕΔΟΝ
ΜΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ.

Από τις προϊστορικές σπηλαιογραφίες ως τα θαμμένα πυρηνικά απόβλητα, οι υπόγειοι χώροι είναι μια καταγραφή τού πώς έχουν ζήσει οι άνθρωποι. Η εξερεύνηση της Υπογαίας είναι ένα ταξίδι στο βαθύ παρελθόν – και εγείρει επείγοντα ερωτήματα για το μέλλον του πλανήτη.

Ζούμε σε μια εποχή πρόωρων αναδύσεων στην επιφάνεια. Σε όλη την Αρκτική, αρχαία κοιτάσματα μεθανίου διαρρέουν μέσ' από «παράθυρα» στη Γη, ανοιγμένα με την τήξη του μόνιμου στρώματος πάγου. Στα δάση της ανατολικής Σιβηρίας ένας κρατήρας χάσκει καθώς το έδαφος μαλακώνει, καταπίνοντας δεκάδες χιλιάδες δέντρα κι αποκαλύπτοντας στρώματα 200.000 χρόνων: οι ντόπιοι Πακούτοι το αποκαλούν «πύλη για τον κάτω κόσμο». Οι παγετώνες που υποχωρούν αποκαλύπτουν τα πτώματα όσων είχε σκεπάσει ο πάγος πριν από πολλά χρόνια. Αυτές οι εκταφές επίσης διαταράσσουν τις απλές ιδέες που θέλουν τη γήινη ιστορία σε μια τακτική σειρά, με το βαθύτερο να είναι και το αρχαιότερο. Εποχές και περίοδοι ανακατεύονται και μπλέκονται.

Το καλοκαίρι του 2010 έγραψα τις πρώτες σημειώσεις για ένα βιβλίο με τον τίτλο *Υπογαία*, για την ταφή, την εκταφή και τον βαθύ χρόνο, και για ταξίδια στο σκοτάδι – του οποίου η συγγραφή έμελλε να μου πάρει σχεδόν μία δεκαετία. Ήταν δύσκολο εκείνο το καλοκαίρι να μη σκέφτομαι την υπογαία, γιατί τρεις ασυνήθιστες ιστορίες ξετυλίγονταν κυριαρχώντας για μήνες

στην παγκόσμια ειδησεογραφία: η καταστροφή της εξέδρας γεώτρησης Deerwater Horizon, η παγίδευση 33 Χιλιατών μεταλλωρύχων κάτω από την έρημο Ατακάμα και η έκρηξη του ηφαιστείου Εϊγιαφιάτλαγκιοκουτλ στην Ισλανδία.

Γνωρίζουμε τόσο λίγα για τους κόσμους κάτω από τα πόδια μας. Κοιτάζετε ψηλά μια ανέφελη νύχτα και μπορεί να δείτε το φως από ένα αστέρι χιλιάδες τρισεκατομμύρια μίλια μακριά, ή να διακρίνετε τους κρατήρες που άφησαν αστεροειδείς πέφτοντας στην επιφάνεια της σελήνης. Κοιτάζετε χαμηλά και η ματιά σας σταματά στο χώμα, την ασφάλτο, τα δάχτυλα των ποδιών σας. Σπάνια έχω αισθανθεί τόσο μακριά από τον κόσμο των ανθρώπων, όσο όταν βρέθηκα μόλις δέκα μέτρα από κάτω του, πιασμένος στα αστραφτερά σαγόνια μιας αβεστολιθικής στρώσης που πρωτοφτιάχτηκε στον πυθμένα μιας ζεστής θάλασσας του Κρητιδικού.

Η υπογαία φυλά καλά τα μυστικά της. Τον περασμένο Δεκέμβριο επιστήμονες αποκάλυψαν την ανακάλυψή τους ενός πελώριου οικοσυστήματος «βαθιάς ζωής» στον φλοιό της Γης, διπλάσιου σε όγκο από τους ωκεανούς του κόσμου, με βιοποικιλότητα συγκρίσιμη μ' αυτήν του Αμαζονίου, βρίθοντας από 23 δισ. τόνους μικροοργανισμών – εκατοντάδες φορές το βάρος όλων των εν ζωή ανθρώπων μαζί. Μόλις τις πρόσφατες δεκαετίες κατάφεραν οι περιβαλλοντολόγοι να εντοπίσουν τα δίκτυα μυκήτων που απλώνονται στο έδαφος ενός δασωμένου τόπου, ενώνοντας τα χωριστά δέντρα σε δάση με εσωτερική επικοινωνία – κάτι που οι μύκητες κάνουν εδώ κι εκατοντάδες εκατομμύρια χρόνια.

Η δυσκολία πρόσβασης στην υπογαία και το αδιαπέραστο της από την όραση την έχουν προ πολλού καταστήσει μέσο, σ' όλους τους πολιτισμούς, για να αναφερόμαστε σε ό,τι δεν μπορεί εύκολα να λεχθεί ή να ιδωθεί: τραύμα, μνήμη, θλίψη, θάνατος, οδύνη, μεταθανάτια ζωή. Το να βάλεις ηθελημένα κάτι στην υπογαία είναι σχεδόν πάντα μια στρατηγική για να το προφυλάξεις σε ένα μέρος όπου δεν θα είναι ορατό. Για να ανακτήσεις κάτι από την υπογαία, απαιτείται συχνά επίμοχθη δουλειά, σωματική ή ψυχαναλυτική.

Για χρόνια ταξίδεψα σε μέρη όπου η υπογαία βαθαίνει δραστικά ή έχει επηρεάσει πολύ έντονα τον επάνω κόσμο: από ταφικά συγκροτήματα της Εποχής του Χαλκού στη νοτιοδυτική Αγγλία, ως απόμερες αρκτικές τοποθεσίες με σπηλαιογραφίες στις βορινές ακτές της Νορβηγίας κι ως τα κυανά βάθη τα «αρχαιοθετημένα» από τον αρχαίο πάγο της Γροιλανδίας. Συνόδευσά εκείνους που έχουν σκεφτεί πιο πολύ για το τι υπάρχει αποκάτω μας και τι ανέρχεται για

να μας συναντήσει, συμπεριλαμβανομένων αρχαιολόγων, παγετολόγων, πυρηνικών επιστημόνων, αστικών εξερευνητών, μυθογράφων, μεταλλωρύχων, ιστορικών ενασχολούμενων με τις θηριωδίες και φυσικών που αναζητούν τη «σκοτεινή ύλη» σε εργαστήρια βαθιά κάτω από τη Γη. Γέμισα δεκάδες σημειωματάρια, που κάποια καταστράφηκαν ή δεν διαβάζονταν από τα περιβάλλοντα όπου τα είχα μαζί μου.

Επίσης μάζεψα ιστορίες για την υπογαία, από την κάθοδο του Αινεία στον Άδη, κι από τις βυθισμένες νεκροπόλεις στις Αόρατες πόλεις του Ίταλο Καλβίνο και την κοσμογονία της Σπηλιάς των Ανέμων στους Σιου της Ντακότα, ως τις περιγραφές των πολλών εξερευνητών σπηλαίων, δυτών σε σπήλαια και ελεύθερων δυτών, που έχουν πεθάνει αναζητώντας αυτό που αποκαλεί ο Κόρμακ ΜακΚάρθι «τρομερό σκοτάδι μέσα στον κόσμο» – συχνά ανίκανοι να εκφράσουν στον εαυτό τους τον ίδιο, πόσο μάλλον σε άλλους, τι μεταφυσική βαρύτητα τους τράβηξε κάτω στον θάνατο. Γιατί να πας χαμηλά; Εμμονή, αδυναμία κατανόησης, παρόρμηση και αποκάλυψη, ήταν πράγματα που αυτές οι ιστορίες τα απηχούσαν κατ' επανάληψη – και έγιναν μέρος των δικών μου εμπειριών στην υπογαία επίσης.

Ο βαθύς χρόνος καταγράφεται από την πέτρα, τον πάγο, τους σταλακτίτες, τα ιζήματα στον θαλάσσιο πυθμένα και τη μετατόπιση των τεκτονικών πλακών. Ιδωμένα στον

βαθύ χρόνο, πράγματα που έμοιαζαν αδρανή ζωντανεύουν. Νέες ευθύνες δηλώνονται. Ο πάγος ανασαίνει. Το πέτρωμα έχει παλίρροιες. Βουνά υψώνονται και πέφτουν. Ζούμε πάνω σε μια ανήσυχη Γη.

Μια επικίνδυνη βολή μπορεί να γεννηθεί από τον βαθύ χρόνο. Μια ηθική λωτοφάγων γνέφει. Τι σημασία έχει η συμπεριφορά μας, όταν ο *Homo sapiens* θα έχει εξαφανιστεί από τη Γη μέσα σ' ένα ανοιγοκλείσιμο του γεωλογικού ματιού; Ιδωμένη από τη σκοπιά των ερήμων ή των ωκεανών, η ηθική δείχνει γελοία – συνθλίβεται έως την ασημαντότητα. Μια ισοπεδωτική οντολογία μάς έλκει: όλη η ζωή είναι εξίσου ασημαντή μπροστά στον τελικό όλεθρο.

Θα πρέπει να αντισταθούμε σε μια τέτοια συλλογιστική αδράνειας: για την ακρίβεια, θα πρέπει να προωθούμε το αντίθετό της – τον βαθύ χρόνο ως ριζοσπαστική σκοπιά, που μας ωθεί στη δράση κι όχι στην απάθεια.

Στην καλύτερη έκφασή της, η σκέψη που βασίζεται στον βαθύ χρόνο αμφισβητεί τις εσχατολογίες του φονταμενταλισμού και τη χαοτική βραχυπρόθεσμη προσέγγιση τόσων σημερινών πολιτικών – φέρνοντας αντίθετα στο προσκήνιο τα δικαιώματα αυτών που η Ρεβέκκα Σόλνιτ, γράφοντας γι' αυτούς που κάνουν αποχή για το κλίμα, αποκαλεί «φασματικά δισεκατομμύρια των αγέννητων ακόμα». Στη δική μας εποχή κρίσης, τούτη η σκέψη αναγνωρίζει ότι το να συνεχίσει να επιβιώνει το είδος μας, και άλλα, εξαρτάται από μια τέτοια πλατιά προοπτική κι όχι από τα βίαια διακο-

ΓΕΜΙΣΑ ΔΕΚΑΔΕΣ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΑ, ΠΟΥ ΚΑΠΟΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΗΚΑΝ Ή ΔΕΝ ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΝ, ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΟΠΟΥ ΤΑ ΕΙΧΑ ΜΑΖΙ ΜΟΥ.

πτόμενα αφηγηματικά τόξα του καπιταλισμού της καταστροφής ή από όνειρα για Αρμαγεδώνες, που γίνονται φετίχ κι αποκλείουν τη δράση προκρίνοντας το θέαμα.

Η Υπογαία γράφτηκε προβλέποντας τη διερευνητική ματιά αυτού του μελλοντικού αναγνώστη. Ακολουθεί μια πορεία, από τη σκοτεινή ύλη που δημιουργήθηκε στη γένεση του σύμπαντος (μελετημένη σε έναν θάλαμο χρονικής προβολής βυθισμένο κάτω από τους χερσότοπους του Γιόρκσαϊρ) ως το μέλλον του Ανθρωπόκαινου, με πυρηνικά απόβλητα αποθηκευμένα σε έναν χώρο έτσι φτιαγμένο, ώστε να αντέξει αιώνια, κάτω από τη Βοθνιακή Θάλασσα. Το πρώτο κεφάλαιο της Υπογαίας είναι μια κάθοδος και το τελευταίο μια ανάδυση, και στη διάρκεια του ταξιδιού, διάρκειας 4,6 δισ. ετών, ανάμεσα σε τούτα τα δύο μακρινά σημεία, διασχίζονται τοπία από τους λόφους Μέντιπ ως τα

σλοβενικά ορεινά, από τα νησιά Λοφότεν μέχρι το παγοκάλυμμα της Γροιλανδίας, κι από τη δυτική Φινλανδία ως ένα σύδεντρο στο Κέμπριτζ, ένα μίλι μακριά απ' το σπίτι μου, όπου εννιά πηγές αναβρύζουν από την κρητίδα. Ό,τι ξεκίνησε σαν ταξίδι καθαρά στην ύλη, προς μεγάλη μου έκπληξη, έγινε εξερεύνηση σε κρυμμένα ανθρώπινα βάθη, συνάμα θαυμαστά και αποτρόπαια. Όλοι φέρουμε υπογαίες μέσα μας, αλλά σπανίως αναγνωρίζουμε την ύπαρξή τους.

Η Υπογαία αρχικά αναδύθηκε στον νου μου καθώς οι Χιλιανοί μεταλλωρύχοι διασώζονταν από το μεσοζωικό σκοτάδι. Ολοκλήρωσα τις τελευταίες παραγράφους του τον περσινό Ιούνιο [2018], ενώ είχε συνεπάρει τον κόσμο μια άλλη ιστορία της υπογαίας, που ταλαντευόταν μεταξύ ύλης και μύθου – η εξαφάνιση μιας ταϊλανδικής ποδοσφαιρικής ομάδας και του προπονητή της στον σπηλαιώδη λαβύρινθο →

Ο,ΤΙ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΣΑΝ ΤΑΞΙΔΙ ΚΑΘΑΡΑ ΣΤΗΝ ΥΛΗ, ΠΡΟΣ ΜΕΓΑΛΗ ΜΟΥ ΕΚΠΛΗΞΗ, ΕΓΙΝΕ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΣΕ ΚΡΥΜΜΕΝΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΒΑΘΗ, ΣΥΝΑΜΑ ΘΑΥΜΑΣΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΡΟΠΑΙΑ. ΟΛΟΙ ΦΕΡΟΥΜΕ ΥΠΟΓΑΙΕΣ ΜΕΣΑ ΜΑΣ, ΑΛΛΑ ΣΠΑΝΙΩΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥΣ.

κάτω από ένα βουνό. Εδώ, ξανά, υπήρχαν οι στυγνές παρουσίες του νερού, της πέτρας, των καιρικών συνθηκών. Εδώ ξανά ευάλωτες ζωές ήταν αιχμάλωτες στο αδιάφορο σκοτάδι. Εδώ υπήρχε η παρέμβαση ενός αλαζόνα ανθρώπου-θεού, με τη μορφή του Ίλον Μασκ. Εδώ, γι' άλλη μια φορά, υπήρχαν γενναιότητα, αγάπη κι αναζητήσεις στο σκοτάδι, με την ελπίδα να ριχτεί φως. Εδώ υπήρχαν αντηχήσεις αναρίθμητων προγενέστερων ιστοριών της υπογαίας, από τον μύθο του Μινώταυρου ως σκωτικές μπαλάντες του Thomas the Rhymer (που τον πήρε «κάτω από τον λόφο» η Νεραϊδοβασίλισσα) και ιστορίες των Ινουίτ για παγετώνες που κατάπιναν κι ύστερα ελευθέρωναν ταξιδιώτες. Ένα από τα σημάδια απ' τα οποία κατάλαβαν οι διασώστες ότι τα αγόρια βρίσκονταν παρα-

μέσα στο πλημμυρισμένο σύστημα σπηλαίων ήταν –φυσικά– ένα αποτύπωμα χεριού στη λάσπη, στο τοίχωμα μιας αίθουσας.

Καθώς πλησίαζα στο τέλος του βιβλίου μου, έτσι και η ιστορία των ποδοσφαιριστών ξετυλιγόταν προς την κατάληξή της – στριφογυρούσε και ξεδιπλωνόταν μέχρι που τελικά, σαν από θαύμα, τα παιδιά αναδύθηκαν μέσ' από τη Γη, ένα ένα, με τους γονείς τους να τα αγκαλιάζουν χύνοντας δάκρυα χαρά και ανακούφισης, καθώς επιτέλους μπορούσαν να φανταστούν το μέλλον ξανά.

[Αποσπάσματα από κείμενο του συγγραφέα που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Guardian* στις 20 Απριλίου του 2019 σε μετάφραση του Μιχάλη Μακρόπουλου]

Η *Υπογαία* είναι αναμφισβήτητα το έργο της ζωής του Macfarlane... Βιβλίο πλούσιο και ευλογημένο με ευρυμάθεια ανάλογη του Ζέμπαλντ, λογοτεχνική χάρη ανάλογη του Μπρους Τσάτγουιν, λεξιλόγιο και συντακτικό ανάλογο του Πάτρικ Λη Φέρμορ. Ένα από τα σημαντικότερα μη μυθοπλαστικά αφηγήματα της εποχής μας.

WILLIAM DALRYMPLE, ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΩ

Τα βιβλία των ιδεών

Ο **Robert Macfarlane** είναι συγγραφέας βραβευμένων και ευπώλητων βιβλίων για τη φύση, τον τόπο και τους ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων των *Mountains of the Mind*, *The Wild Places*, *The Old Ways*, *Landmarks* και (με την Jackie Morris) *The Lost Worlds*. Το έργο του έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και διασκευαστεί σε ταινίες, τηλεόραση, ραδιόφωνο, θέατρο και μουσική. Το 2017 του απονεμήθηκε το βραβείο E. M. Forster από την Αμερικανική Ακαδημία Τεχνών και Γραμμάτων. Διδάσκει στο κολέγιο Emmanuel στο Κέμπριτζ.

